

**डोटीको शिवालय मन्दिरमा पुजा गर्दा भएको
जातीय छुवाछुतको भेदभाव सम्बन्धी घटनाको
स्थलगत अध्ययन प्रतिवेदन**

**मानवअधिकार सन्धि अनुगमन समन्वय समिति
सचिवालय**

अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)

३०६३ असोज ८ गते

सारांश

घटनाको स्थलगत अध्ययन अनुसार दिपायल सिलगढी न.पा. वडा नं. ४ का स्थानीय दलित महिलाहरू मिति २०६३ भदौ १० गते तीजका दिन बेलुका ४ बजे पूजा गर्न जाँदा पुजारीले धर्मको पालना गर्न नसक्ने दमिनिहरू भन्दै गालीबेइज्जती गर्दै पूजाका समाग्री फाली दिएको प्रत्यक्षदर्शी र पीडितहरूले बताए ।

घटनामा दलित समुदाय माथि अन्याय भएको जानकारी गराउँदै दोषी माथि कारवाही गरी पाउँ भनी प्रमुख जिल्ला अधिकारी कहाँ जाँदा अर्को दिन सबै पक्षलाई बोलाई छलफल गरौंला भनी फर्काइयो । ११ गते प्र.जि.अ. लगायत अन्य उपस्थित भै छलफल गर्दा निर्णय बिना टुङ्ग्याइएको पाइयो । १३ गते प्रशासन कै पहलमा सर्वपक्षिय बैठक बोलाइएको भएता पनि विवादको टुंगो नलागेको छलफलमा सहभागी, पीडितसमेतको भनाइबाट देखिन्छ ।

भदौ १६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय डोटीमा उक्त छुवाछुतको भेदभाव गर्नेहरू माथि कारवाहीको लागि पीडित पक्षबाट जाहेरी दर्ता गर्न लिएको भएतापनि मुद्दा दर्ताको प्रक्रियालाई अगाडि नबढाइएको पाइयो ।

उक्त विषयमा राजनितिक पार्टीहरूमा छलफल भएको भएतापनि यो समस्या स्थानीय समस्या मात्रै हो राजनीतिक समस्या होइन भनी पन्छिन खोजेको पाइयो ।

भदौ २१ गते शैलेश्वरी विकास समितिको पहलमा दलित समुदाय, संघसंस्था, मानवअधिकारकर्मी, पत्रकार लगायतका विरूद्ध प्रतिकार जुलुस प्रदर्शन गरी उक्त दिन सम्पूर्ण बजार बन्द गराएका पाइयो । साथै उक्त प्रतिकार जुलुसमा राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरूकोसमेत संलग्नता रहेको पाइयो ।

यस घटनाले मानवीय सम्मानको ठाडो उल्लंघन भएकोछ । उक्त घटनाले मानवअधिकार तथा राष्ट्रिय कानूनको पूर्णरूपमा उल्लंघन गरेकोछ । घटनामा नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७, सबै प्रकारका जातीय विभेद उन्मुलन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९६५, २०६३ जेठ २१ गतेको प्रतिनिधिसभाको घोषणा र मुलुकी ऐन अदलको महलको समेत उल्लंघन गरेकोछ । घटनाका दोषीहरूलाई पक्राउ गरी कारवाही गर्नुको साटो राज्य मौन भएर बसेको पाइएकोले राज्य आफै मानवअधिकार उल्लंघनमा सामेल भएकोछ ।

मन्दिरमा पुजा गर्दा गरिएको जातीय विभेद र त्यसका विरूद्ध आवाज उठाउँदा सरकारी तथा सार्वजनिक पद धारण गरेका सरकारी कर्मचारी तथा शिक्षकहरू समेत सामेल भई जातीय विभेद गर्न पाउनु पर्ने माग सहित निकालिएको जुलुसमा संलग्न सबै दोषीहरूलाई यथाशिघ्र कारवाही गरिनु पर्दछ ।

उक्त जुलुसमा राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरूको पनि संलग्नता रहेको पाइएकोले सम्बन्धित राजनीतिक दलले छानविन गरी कारवाही गर्नु पर्दछ । साथै राजनीतिक दलहरूद्वारा जातीय विभेद अन्त्यका लागि दवाव र चेतनामुलक कार्यहरू सञ्चालन गरिनु पर्दछ ।

पृष्ठभूमि

सुदूरपश्चिमाञ्चलको बीच भागमा रहेको डोटी जिल्लाको सदरमुकाम सिलगढीमा अवस्थित शैलेश्वरी मन्दिरमा बिगत केही वर्षदेखि परम्पराका नाममा दलितलाई प्रवेश निषेध गरिएको छ । यसै विषयलाई लिएर वर्षेनी दलित गैर दलित बीच विवाद पनि हुँदै आएको छ । यसै सिलसिलामा यस वर्षको तीजको अवसर पारी दलित महिलाहरू स्वतःस्फूर्तरूपमा त्यहाँ रहेको तल्लो शिवालयमा दिन भरी वर्त बसि पूजा गर्न जाँदा शिवालयका पूजारीले वर्तालुहरूको पूजाको थालि घोप्टयाएर फालेका हुँदा वर्तालुहरू माथि जातका आधारमा विभेद गर्ने निज पूजारी माथि कारवाहीको माग राख्दै दलित महिलाहरूले न्यायिक उपचारको निमित्त प्रशासन, राजनीतिक पार्टीहरू तथा अन्य सरोकार पक्षसँग अनुरोध गर्दा २०६३ भदौ १३ गते सर्वपक्षीय छलफलमा दलित माथि अन्याय भएको ठहर सबै पक्षले गरे । पीडक पक्षले भदौ २१ गते छुवाछूत गर्न पाउने पछि, दलितलाई मन्दिर प्रवेश निषेध गर्ने पछि, सनातन धर्म कायम राखौं भन्ने जस्ता नाराहरू लगाई प्रतिरोधात्मक जुलुस प्रदर्शन गरेको घटनाका सम्बन्धमा अध्ययन टोलीले २०६३ भदौ २३ गते देखि २७ गतेसम्म स्थलगत अध्ययन गरेको थियो ।

तथ्य संकलनको उद्देश्य

१. घटनाका सम्बन्धमा सत्यन्तथ्य पत्ता लगाउने ।
२. घटनाको सत्यन्तथ्य सहितको प्रतिवेदन तयार गर्ने ।

तथ्य संकलन पद्धति

१. स्थानीय प्रशासन, स्थानीय नागरिक समाज, मानव अधिकारकर्मी, पत्रकार, स्थानीयवासी र सम्बन्धित

निकायसँग घटनाका सम्बन्धमा छलफल गरी घटनाको विवरण संकलन गर्ने ।

२. घटनास्थलको अवलोकन गर्ने ।
३. घटनाका सम्बन्धमा प्रत्यक्षदर्शी, पीडितहरूसँग छलफल गर्ने ।
४. घटनासँग सम्बद्ध कागजात र प्रकासित सामग्रीहरूको अध्ययन ।

अध्ययन टोली

- १) अधिवक्ता गम्भिर सिँ ऐर, NNDSWO, धनगढी
- २) प्रेम घिमिरे, LANCAU, Nepal, काठमाडौं
- ३) कृष्ण बहादुर विश्वकर्मा, INSEC, क्षेत्रीय कार्यालय, धनगढी
- ४) अधिवक्ता श्याम कुमार विश्वकर्मा, DNF, काठमाडौं
- ५) नीरक सुनार, FEDO, काठमाडौं
- ६) रूद्र फुयाँल, HIMRIGHTS, नेपालगञ्ज

घटनाको संक्षिप्त विवरण

घटना मिति: २०६३ भदौ १० गते

घटना समय: बेलुका ४ बजे

पीडक: दिपायल सिलगढी न.पा. वडा नं.४ स्थित तल्लो शिवालयका पूजारीसमेत

पीडित: स्थानीय दलित महिला

नागरिक समाजसँगको छलफलका क्रममा आएका भनाई

लाल बहादुर बोगटी (वर्ष ३०)

अध्यक्ष, गैरसरकारी संस्था महासंघ, डोटी

यस जिल्ला जातीय भेदभावको मामलामा नेपाल अधिराज्यको सबै स्थानमा भन्दा भिन्न र कट्टर छ । छुवाछूतको घटना तीज भन्दा पनि पहिले देखि नै चलिरहेको हो । मिति २०६३ भदौ १० गते तीजका दिन शिवालय राम मन्दिरमा पूजा गर्न जाँदा दलित महिलाहरूलाई दुर्व्यवहार गरिएको थाहा पाइयो । त्यस पछि सि.डि.ओ.कहाँ मिटिङ्ग गर्नु पछि भनेर अधिकारकर्मी र हामी गयौं । १५ गते मिटिङ्ग बोलाउनु भयो । छलफलका क्रमा गैर दलितहरूले डुम साले भनेर सि.डि.ओ. का अगाडी नै गाली गलौज गर्दा पनि सि.डि.ओ. मुकदर्शक रहे र प्रशासन भित्र नै झडप भयो । छलफल हुन सकेन । भदौ १६ गते पीडित महिलाहरूको तर्फबाट जिल्ला प्रहरी कार्यालय, डोटीमा जाहेरी दिइयो । उक्त जाहेरीको तत्काल सुनुवाई हुन सकेन । सुनुवाई हुनु पछि र दोषीलाई कानून बमोजिम कारवाही हुनु पछि भनी दवाव दिइयो । दलितको

पक्षमा लागेको भन्दै हामीलाई विभिन्न प्रकारका आरोप लगाई भदौ २१ गते शान्ति न्यालीका नाममा प्रतिकार जुलुस निकाले । जसमा शिक्षक, सरकारी कर्मचारी र सिलगढी बजारका भित्रकै मात्र व्यक्तिहरूको सहभागिता रहेको थियो । उक्त न्यालीमा FEDO, EDC चाहिँदैन, दलितले मन्दिर पस्न पाईदैन, छिटो हाल्ने पर्छ, धर्म मिचन पाईदैन, धर्मको नाममा राजनीति गर्न पाईदैन, सामाजिक रिति रिवाज तोड्न पाईदैन, सनातन धर्मकी जय, धार्मिक परम्पराको जर्गेना गरौं, पत्रकार होसियार, मानवअधिकार होसियार, पत्रकार सत्यतथ्य लेख, पुरातन धर्म मिचन पाईदैन, NGO चाहिँदैन, डलर खान पाईदैन, संघसंस्था खारेज गर, शैलेश्वरी माताकी जय, FEDO, EDC जलाउँछौं जस्ता नाराहरू लगाएका थिए । यस घटनाका सम्बन्धमा राजनीतिक पार्टीहरू पनि स्पष्ट छैनन् । प्रमुख जिल्ला अधिकारीको भूमिका पनि कानुन विपरित भएको छ । यो समस्या समाधानका लागि ८ राजनीतिक पार्टी लगायत सम्पूर्ण नागरिक समाज संयुक्त रूपमा लाग्नु पर्छ ।

मायाँ कुवर (३३ वर्ष)

महिला शक्ति नेपाल, डोटी

विगत लामो समय देखी नै जातीय छुवाछुतको घटनाहरू यस जिल्लामा हुँदै आइरहेका छन् । यो घटना नौलो होइन । सुतेका मानिसहरूलाई व्युँभाउन सजिलो हुन्छ तर सुतेको बहाना गर्नेहरूलाई जति प्रयास गरे पनि व्युँभाउन सकिन्न किन कि यस ठाउँका मानिसहरू धेरै पढे लेखेका र देशका उपल्लो तहमा बसेका व्यक्तिहरू भए पनि जातीय छुवाछुतको मामलामा सकारात्मक देखिँदैन । हामीहरूले यस विषयलाई लिएर पटक पटक प्रयास गरेका छौं । यस क्षेत्रका पढे लेखेका भन्नेहरूबाट नै असहयोग भएको छ । भेदभावको बाधक तत्वका रूपमा धामी, भँडारी, भँडारी, नेवार, बाहुन भनौंदाहरू नै रहेका छन् । यो समस्या समाधानका लागि दलित नै आन्दोलित हुनु पर्छ र सम्पूर्ण दलित समुदायमा नै परिवर्तन ल्याउन सक्नु पर्छ । राज्यको नीति निर्माण र कार्यान्वयन तहमा दलितहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता हुनु पर्छ । प्रशासन पनि दलितहरूको पक्षमा देखिँदैनन् ।

मञ्जु मलासी

अध्यक्ष, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासंघ, डोटी

उक्त घटना प्रत्यक्ष रूपमा मैले देखेकी हुँ । तीजको दिन दलित महिलाहरू वर्त बसी बेलुका शिवालय मन्दिरमा पूजा गर्न गएका थिए । दलित महिलाहरू पूजा गर्न आएको देखे पछि उक्त मन्दिरका पुजारीहरू काम्न शुरू गरे । दलित महिलाहरूले पूजा गर्नका ल्याएका पूजाका सामग्रीहरू पूजारी लाई दिए पछि पूजारीले भिजाएर पूजा सामाग्री ल्याएको आरोप लगाई दलित महिलाका थालहरू घोप्टयाई जथाभावी फालिदिए र मन्दिरमा ताल्चा लगाए तर मेरो पूजा पनि बाँकी रहेकोले मेरो पूजा हुनु पर्छ भनी कराए पछि ताल्चा खोली पूजा गरीदिई पुनः ताल्चा लगाएका थिए । त्यसरी अपमानजनक व्यवहार गरी पूजा सामाग्री फालिदिइएका कारण सोही दिन नै न्यायका निमित्त दलित महिलाहरू जिल्ला प्रशासन कार्यालय गएका थिए । प्रशासन हाल मौन छ । भेदभाव गर्नेहरू सबै शिक्षित वर्गका व्यक्तिहरू नै छन् त्यसैले अब दलित आन्दोलन डोटी जिल्लाबाट नै शुरू हुनु पर्दछ । बाल मन्दिरका शिक्षकहरू विद्यालय नै बन्द गरी जुलुसमा सहभागी भएकै हो तर भुट्टा प्रेश विज्ञप्ती निकालेर चोखिने प्रयत्न गरी राखेका छन् । यस आन्दोलनलाई राजनीतिक पार्टीहरूले भन्दा सामाजिक संघसंस्थाहरूले सहयोग गरी राखेका छन् । यसको समाधानका लागि दलित संघ संस्थाहरूले अन्य संघसंस्थाहरूसँग समन्वय गर्दै राज्यलाई शसक्त दबाव दिँदै जानु पर्दछ, र शैलेश्वरी विकास समितिमा १२ बरेला भित्रका दलितहरूको अर्थपूर्ण सहभागिता हुनुपर्दछ ।

शंकर थापा

सम्पादक, डोटेली आवाज साप्ताहिक पत्रिका

मन्दिर सार्वजनिक स्थल सबैले प्रवेश गर्न पाउने पर्दछ तर हाल सिलगढी स्थित सम्पूर्ण मन्दिरहरूमा दलितहरूले प्रवेशगर्न पाईरहेका छैनन् । यसका लागि विभिन्न संघसंस्थाहरूले पहल गरी रहेका भएतापनि योजनाबद्ध तरिकाको आन्दोलनको कमी छ । जातीय छुवाछुतको सवालमा यस क्षेत्रका अशिक्षितहरू भन्दा शिक्षित गैर दलितहरू बढी कट्टर रहेका छन् । गत वर्ष पनि दलितहरूले मन्दिर प्रवेश गर्ने प्रयास नगरेका होइनन् तर केही गैर दलितहरूले विफल बनाएका थिए । हामी पत्रकारहरू जहिले पनि सामाजिक कुरिती र अन्धविश्वासका विरुद्ध कलम चलाउँदै आइरहेका छौं । जातका आधारमा विभेद गरिने कुरालाई पनि हामी सामाजिक अपराधका रूपमा बुझ्दछौं र यसको विरोध गर्दछौं । छुवाछुतका विरुद्धमा हामीले विभिन्न समयमा कलम चलाउँदै आएका छौं । यस घटनालाई पनि हामीले उजागर गर्दा दलितलाई उक्साएको भन्दै हामीलाई बजारमा हिँड्दा ख्याल गरेर हिँड भन्दै खप्तड साप्ताहिकका उद्भवसिँ भाट र म लगायतका पत्रकारहरूलाई फोनबाट धम्क दिँदै २१ गतेका दिन हामी विरुद्ध पनि नाराबाजी गरेका थिए ।

प्रमुख जिल्ला अधिकारीले समेत तीजको घटनालाई अनावश्यक रूपमा उचाल्ने काम भएको छ, भन्दै पत्रकारलाई दोष लगाउने काम भएको छ ।

लता जोशी

महिला सशक्तिकरण अभियान, डोटी

यस सिलगढीमा रहेका मन्दिरहरूमा परम्परा देखि नै दलितहरूलाई प्रवेश निषेध गरिएको र पछि विभिन्न कानूनहरू आए पनि कानून दस्तावेजकै रूपमा मात्रै सिमित रहेका छन् । दलित भनेर पहिचान भएकाहरूलाई मात्रै यस्तो खाले बञ्चितिकरणको समस्या भोग्नु परी राखेको छ । तीजका दिन शिवालयमा दलितहरू पूजा गर्न जाँदा मन्दिरको मूर्ति भाँचिएको भनी आरोप लगाएका छन् । यहाँको समाज अवसरवादी छ, जागिरमुखी मात्रै भएर काम गरी राखेको अवस्था छ । शैलेश्वरी विकास समितिमा भएकाहरू देशका ठूलाठूला व्यक्ति भइसकेका छन् तर यहाँका लागि यिनीहरू Slow poison हुन् । यिनीहरूले बौद्धिक वेश्यावृत्ति गरिराखेका छन् । यहाँका यी सामन्तहरूले भोली हुने रक्तपातको आँकलन गरेका छैनन् । मन्दिरमा तालाचावी लगाउँदा ठूला भनाउँदाहरूको दर्शनका लागि फोन आइरहने र उनीहरूको मान बढ्ने भएकाले समेत मन्दिरमा ताला लगाएका हुन् । आफ्नो अस्तित्व प्रभुत्व घट्ने डरले पनि यस्तो घटना दोहोर्‍याई रहेका छन् । जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा यस विषयमा छलफल हुँदै गर्दा योगेस मल्लले विकास समितिमा भएकाहरूलाई तपाईंहरू समाजका HIV virus हो भन्दा दलित र गैर दलित बीच भडप नै भएको थियो । यस्तो छुवाछुत जस्तो जघन्य अपराधको समाधानका लागि कानूनमा नै उचित दण्ड सजायको व्यवस्था भइ कार्यान्वयन पक्ष पनि सशक्त हुनुपर्दछ ।

त्रिलोचन जोशी (६० वर्ष)

दिपायल सिलगढी नगरपालिका वडा नं. १

गैर दलितहरूले दलितहरू मन्दिर प्रवेश गरेको प्रतिकारमा लगाएको जुलुसमा उनीहरूले धम्काए पछि अरू सबैले पसल बन्द गरे तर म र मञ्जू मलासीले बन्द नगरी धम्कीको प्रतिकार गर्यौं । उक्त जुलुसमा सहभागी हुनेहरू कट्टरवादी र हिजोका मण्डलेहरू थिए । छुवाछुत सम्बन्धमा यहाँको समाज ज्यादै पछिडिएको छ । यसले गर्दा अहिले हाम्रो समाजमा द्वन्द्व सृजना भइराखेको छ । सबै भन्दा कट्टरवादी भनेका शुरुमा नेवारहरू नै हुन् अनि बाहुनहरू हुन् जो हिन्दू धर्म मान्दछन् । मन्दिर सार्वजनिक स्थल हो । यो सबैका लागि खुल्ला हुनुपर्दछ । यो समस्याको समाधानका लागि सबै पक्षहरू बसी सरकारको नीति नियम, घोषणाहरूको कार्यान्वयनमा विशेष जोड दिनु पर्दछ ।

दलित संघसंस्थासँगको छलफलका क्रममा आएका भनाई

अमृत विश्वकर्मा

संयोजक, दलित महिला संघ, डोटी

यो घटना २०६३ भदौ १० गते मात्र घटेको नभई पहिले देखि नै शैलेश्वरीसँग जोडिदै आएको छ । अहिलेको परिवर्तित अवस्थामा राज्य, राजनैतिक दलहरूबाट सहयोग हुने विश्वास भएर दलित महिलाहरू तीजको दिनमा पूजा अर्चनाका लागि शिवालय मन्दिर गएका हुन् । तर पूजारीले अक्षता छरी थाली घोप्ट्याई दुर्व्यवहार गरे पछि तमन्ना नेपाली, रामी गहतराज लगायतका ३० देखि ३५ जना दलित महिलाहरू न्यायिक उपचार माग्न जिल्ला प्रशासन कार्यालय जानु भएको थियो तर सि.डि.ओ. कहिले कहाँ कहिले कहाँ जानु भएको छ भनी प्रशासनका अन्य कर्मचारीले आलटाल गरे । धेरै दबाव दिए पश्चात सि.डि.ओ. आई अहिले तपाईंहरू जानुहोस् म भोलि पूजारी लगायत विकास समितिका मान्छेहरू समेत बोलाई कारवाही अगाडी अगाडी बढाउँछु भनी आश्वासन दिएर पठाउनु भएको थियो । सचेत र शिक्षित भएको सिलगढी नै हो तर यसै सिलगढीले सुदूरपश्चिमाञ्चलको छुवाछुतको नेतृत्व गरिराखेको अवस्था छ । प्रशासन पनि उनीहरूकै वरिपरी रूमल्लिई रहेकोछ । घटना पछि दलित महिलाहरूलाई स्थानीय महिलाहरूले कमिनि, दमिनि, डुमिनि जस्ता अपशब्दहरूको प्रयोग गर्दै गाली गलौज गरेका थिए । प्रहरीमा मुद्दा दर्ता भए पश्चात गैर दलितहरू भन आक्रोशित भएर EDC र FEDO नै हाम्रा विरोधि हुन् यिनीहरूलाई यहाँबाट धपाउनु पर्दछ, अफिस जलाउनु पर्दछ भनी हौवा समेत फिजाएका थिए । भदौ २१ गते सबैलाई बाहुन चाहिन्छ, पूजारीका विरुद्ध डुमहरूले मुद्दा हाली सके भनेर न्यालीमा सरकारी कर्मचारीहरू, शिक्षकहरू, ने.का.क्षे नं. १ क्षेत्रिय सभापति र बाल मन्दिर प्रा.वि.का विद्यार्थीहरू प्रयोग गरेका थिए । यसरी कार्यालय समयमा सरकारी कर्मचारी, शिक्षकशिक्षिकाहरूले सिङ्गे दलित समुदाय, पत्रकार मानव अधिकारवादीको विरुद्धमा नाराबाजी गर्दा पनि प्रशासन मौन छ ।

अधिराज बि.सि.

सदस्य, सम विकास केन्द्र (EDC)

जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा जाहेरी दर्ता भए पश्चात पनि दलित महिलाहरूले उक्त जाहेरीको सुनुवाई तदारूकता साथ हुनु पर्‍यो भनी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा धर्ना जारी राखेका छन् । राजनीतिक पार्टीहरूसँग दलित संघसंस्थाहरू भदौ १९ गते पहिलो पटक र २० गते दोश्रो पटक उक्त विषयलाई लिएर बैठक बसेको थियो । एमाले र माओवादी समेतले छलफलमा यस घटनालाई ठूलो नबनाऔं प्रतिगामीले चलखेल गर्ने मौका पाउँछन्, संविधानसभासम्म संयमता अपनाउनु पर्दछ । ने. का. प्रजातान्त्रिकका प्रदिप देउवाले हाम्रो पार्टीको सरकार हुँदा दलित आयोग गठन भयो, समावेशीकरणको लागि पार्टीमा आरक्षणको व्यवस्था गर्‍यो तर हातै समातेर मन्दिर भने पसाउन सकिदैन भन्नुभयो । जनमोर्चा नेपालले मुक्तिको गोरेटो रोज्नु पर्छ, माओवादीले तपाईंहरू हाम्रो पार्टीमा आउनुहोस् आजै ताल्वा फोडेर मन्दिर प्रवेश गराउँछौं भने । विभिन्न संघसंस्था, मानवअधिकारकर्मी र पत्रकारहरूको समन्वयमा ३ पेजको ज्ञापन पत्र तयार गरी प्रतिनिधि सभा, गृहमन्त्रालय, नेपाल बार एसोसिएसन, INSEC केन्द्रीय कार्यालय, फेडो र ल्यानकाउ, नेपालमा पठाउने काम भएको छ । यस सम्बन्धमा सि.डि.ओ.वाट कुनै पनि सकारात्मक पहल भएन । अब हामी कानूनलाई आधार बनाएर संघर्ष गर्नका लागि भदौ २३ गते २१ सदस्यीय संयुक्त संघर्ष समिति, डोटीको गठन गरेका छौं । माग पूरा नभएसम्म विभिन्न धर्नाका कार्यक्रमहरू जारी राख्ने निर्णय उक्त समितिले गरेको छ ।

शसि सोब

सदस्य, दलित महिला संघ, डोटी

डोटी जिल्लाको मन्दिर प्रवेशघटनामा पीडित दलितहरू नै हुन् भनी समयसमयमा उजागर भइराख्दा पनि फेरी तथ्य खोज्न आउनु भनेको हास्यास्पद कुरा हो । यहाँका तथ्य भनेकै दलितहरू हुन् अरू तिर खोज्न जानु पर्दैन । शैलेश्वरी र तल्लो शिवालयको मात्रै हैन दलितका सबै समस्याहरूको हल हुन आवश्यक छ । दलितका समस्या निराकरणका लागि दोषीलाई कारबाही गरिनु पर्दछ । भएका व्यवस्थाहरूको कार्यान्वयनको लागि सम्बन्धित निकायलाई भकभककाउनु पर्दछ । यो मन्दिर प्रवेशको घटना समाधान गर्न राजनीतिक पार्टीहरूले हालै सरकारले गरेको घोषणा (नेपाल छुवाछुत मुक्त राष्ट्र) कार्यान्वयन गराउन पहल गर्नु पर्दछ । तर राजनीतिक पार्टीमा प्रायः सामन्ती सौँच भएकाहरूको बाहुल्यता छ ।

गोरख सार्की

नेपाल राष्ट्रिय दलित समाज कल्याण संघ, डोटी

यस घटनालाई छिटो निकास दिनु पर्‍यो भनी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा जाँदा कानून भनेको के हो ? यो कहाँ पाइन्छ, हामीलाई पनि ल्याइदिनुहोस् न भनी प्रमुख जिल्ला अधिकारी बलदेवप्रसाद भट्टले गैर जिम्मेवारीपूर्ण शैलीमा प्रस्तुत हुनुभएको थियो भने अफ वेदका कुरा राख्दै तपाईंहरूले दलितलाई पुरोहितको पूवाट पुरोहितत्व, रोबाट रोसी, हिवाट हिँसा र तबाट तस्कर बनाउन सक्नु हुन्छ तर बाहुन बनाउन सक्नु हुन्छ । मसँग दलितलाई ठेगान लगाउने अनुभव छ । यीनिहरूलाई ठेगान लगाउन सक्छु तर जुन दिन पशुपतीनाथको ढोका खुल्ला हुन्छ त्यही दिन मात्रै दलितहरूका निमित्त शैलेश्वरीको ढोका खुल्छ र कानून भनेको केही पनि होइन । यसमा जानु उचित छैन समेत भनेका थिए । ने. क.पा. माओवादीले यो अरू सात राजनैतिक पार्टीहरूको चलखेल हो पनि भनेका थिए ।

श्याम सुनार

कार्यकर्ता, राष्ट्रिय दलित नेटवर्क (RDN), डोटी

प्रशासनको भूमिका अत्यन्तै गैर जिम्मेवारपूर्ण छ । धर्म र वेदका अर्थहिन कुराहरूमा भुल्याउन खोज्दैछन् । जिम्मेवार निकायले एउटा दोषी माथि कारबाही गरीदिने हो भने यस्ता अपराध फेरी दोहोरिने थिएनन् । तपाईंहरू फैसला लिएर के गर्नु हुन्छ ? यही गाउँ ठाउँमा बस्नु पर्दछ तर तपाईंहरू जातीय दंगा फैलाउन उन्मुख हुँदैहुन्छ, भन्दै प्रशासनले सामाजिक परम्पराका नाममा जातीय विभेदलाई प्रश्रय दिई राख्न तर्फ उद्भट भएको पाइन्छ । दलित समस्यालाई निराकरण गर्न दलित विरुद्ध हुने अपराधका मुद्दाहरू सहजरूपमा दर्ता हुने वातावरण सृजना गरिनु पर्दछ ।

बिमला गोतामे

अध्यक्ष, fedo डोटी

हामी तीजका दिन दिपायल सिलगढी नगरपालिका वाड न.४ का करिब ३५ जना महिला साथीहरू शिवालय मन्दिरमा पुजा गर्न गयौं । त्यहाँ हामीलाई पुजारी र स्थानीय गैर दलित महिलाद्वारा अपमानित र दुर्व्यवहार गरियो । त्यस पछि पिडकलाई कारवाहीको माग राख्दै जिल्ला प्रशासन कार्यालय गयौं । सि.डि.ओ कार्यालयमा हुँदा पनि हामीलाई सि.डि.ओ. साब हुनुहुन्न दिपायल जानु भएको छ भनेर ढाँटने काम गरियो । निकै समयसम्म हामी जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा बसी रह्यौं । दुई तीन घण्टा बितिसक्दा पनि सि.डि.ओ.लाई भेटन नदिएपछि अब हामी कार्यालयमै टायर बाल्छौं भने पछि सि.डि.ओ.वाहीरबाट आउनु भयो । हाम्रा पक्षमा कुरा गरी भोलि पिडकहरूलाई बोलाएर कारवाही अगाडि बढाउछु भन्नु भयो । हामीलाई भोलि आउनुस भनेर फिर्काई दिनु भयो । भोली पल्ट अथवा भदौ ११ गते बिहान १०.०० बजे जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा जादा म सँग समय छैन भन्नुभयो । सबैसँग मैले घण्टा घण्टामा तिमीहरूकै समस्याका बारेमा कुरा गरेर बस्ने भनेर आवेशमा आउनु भयो । बलिरहेको आगोमा घ्यु खन्याउनु भयो । के दलितले अर्को मन्दिर बनाउन सक्दैनौं भन्नुभयो । गैर दलितको मन्दिर छ भने तिमीहरू पनि मन्दिर बनाएर पुजा गर भनेर भन्नुभयो । त्यस पश्चात् हामीले भन्यौं यसो हो भने हाम्रा लागि छुट्टै पृतना, अदालत र राज्य बनाउनु पऱ्यो भने पछि पुनः आवेशमा आएर क्षमायचना गरे । १ दिन कुनुर्स भन्नुभयो तर मिलाउने वातावरण बनाएर आउनु होला त्यसमा पनि समस्या समाधान हुन सकेन भने मुद्दा हाल्नुस । अदालतले मुद्दा अगाडी बढाउँछ भन्नु भयो ।

धर्म सिं विश्वकर्मा

कार्यक्रम संयोजक, दलित महिला संघ, डोटी

दलितहरूको मुद्दामा यो मन्दिर प्रवेशको घटनामा प्रशासनले आफ्नो कर्तव्य र दायित्वलाई भुलेर कानूनलाई एकातिर पन्छाई काम गरिरहेको अवस्था छ । राजनीतिक दलहरू चुनावी चिन्तनमा व्यस्त छन् । सरकारका अंगहरू पनि आफूले पारित गरेका नीति नियमहरूको कार्यान्वयनमा चुकेका छन् । दलितहरू पनि दलित सवाललाई राष्ट्रिय मुद्दाको रूपमा पहिचान गराउन असमर्थ भइराखेका छन् । एकीकृत आन्दोलन गर्न सकिराखेका छैनन् । कडा संघर्ष बिना दलितको समस्या समाधान हुन सक्ने देखिँदैन । वैचारिक आन्दोलनले मात्रै हाम्रो मुक्ति हुँदैन होला । द्वन्द्वको समयमा दलितहरूले आफ्नो अधिकारको बारेमा स्पष्ट धारणा बाहिर ल्याउन नसकेका कारण पनि आज यो नियती भोग्नुपरी राखेको हो । २१ गते निकालिएको भनीएको प्रतिकार च्यालीमा २२, २३ जना सरकारी कर्मचारी, शिक्षक लगायतका व्यक्तिहरू संलग्न भएका थिए ।

पीडितहरूसँग भेटघाट

तमन्ना नेपाली

तीजको दिन भदौ १० गते दलित महिलाहरू दिन भर भगवान शिवको वर्त बसी तल्लो शिवालयमा ३५ जना दलित महिलाहरू बेलुका ४ बजे पूजा गर्न गएका थियौं । बाटोमा हामीहरू मन्दिर गएको देखेर दमिनि, कमिनि, डुमिनिहरू हिँडे है मन्दिरमा पूजा गर्न भन्दै हामीले सुन्ने गरी नै भन्दै थिए । हामी मन्दिरमा पुग्दा पूजा गर्नको लागि जम्मा ४ जना मात्र गैर दलित महिलाहरू (कौशल पन्तकी आमा, श्रीमति, दिदी र बहिनी) थिए । हामी पूजा गर्न लाइनमा बसे पछि छोइएला भन्ने डरले परपर सदै पूजारीलाई हाम्रो पूजा चाँडो गरिदिनु पऱ्यो यी डुमिनिहरूले छुनलागिसके भन्दै पूजा सिध्याउन लगाई ताल्चा ल्याई मन्दिरमा ताल्चा लगाउए । उनीहरूले हामीलाई लाज नभएका नकच्चरी डुमिनि राणी हो, तिमीहरू छड्के तिलहरी देखाउन आको हो डलर देखाउन आको हो भनेर एस.एस.पि. ठाकुर श्रेष्ठकी बहिनीले भनी नाना थरीका गालीगलौज गरिन् । मन्दिरको ढोका बन्द भए पश्चात पूजाको थाली मात्रै छिर्ने सानो प्वाल ढोकाको तल पट्टि थियो । त्यसैबाट पूजा थाली छिराई पूजा गरिदिनुस भनी आग्रह गर्दा सबै थालहरू फाल्दै तिमीहरू आफ्नो धर्म धान्न नसक्नेहरू भन्दै गालीगलौज समेत गर्दै हाम्रो पूजा गरिदिनु पर्छ भनी पूजारीहरू भ्यालबाट हाम फाली बाहिर निस्कनु भयो । उनीहरू पुनः पूजा गर्न भनी भित्र आएता पनि कमिनि, दमिनि, डुमिनिहरू भन्दै गालीगलौज गर्दै सबै पूजा सामाग्रीहरू हवारहवार्ती फाल्दै, घोप्ट्याउँदै थाल जथाभावी फालिदिने काम पूजारीबाट भएको थियो । त्यती भइसकेपछि हामीहरू साथी अन्याय भएको जाहेर गर्दै दोषीलाई कानूनी कारवाहीको लागि सोभै जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा पुग्दा सि.डि.ओ. कार्यालयमा हुनुहुँदो रहेनछ । प्रशासनमा भएका अन्यलाई कहाँ जानु भएको छ भनी सोध्दा कहिले पृतना त कहिले डि.एस.पि. कार्यालय जानु भएको छ भनी आलटाल गर्न खोजे । तर हामीले सि.डि.ओ. जसरी भए पनि चाहिन्छ भनी दबाव दिइरहेका थियौं । त्यत्तिकैमा एउटा गाडी आयो र त्यसलाई

हामीले प्रशासन कार्यालय भित्र जान रोक्यौं र गाडीको टायर जलाउँछौं भनेपछि प्रशासनको कर्मचारीले सायद फोन गरेर सि.डि.ओ. लाई बोलाए पछि बेलुका ६ बजे तिर आइपुग्नु भयो । हामीले सि.डि.ओ. चिनेका पनि थिएनौं । म हुँ सि.डि.ओ. भने पछि नमस्ते गर्यौं । तपाईंहरू शसक्त हुनुभएको रहेछ राम्रोसँग आउनु भयो हामी कदर गछौं भन्नुभयो । भोलि म सबैलाई बोलाएर छलफल गर्छु । भएन भने कानूनी प्रकृया अगाडी बढाऔंला भनेर आश्वस्त पार्नु भयो । त्यसपछि मैले सि.डि.ओ. साव भोलिसम्म कसैको फोन नसुन्नु होला भने । हामी सबै महिला फर्कियौं । त्यती बेलासम्म सि.डि.ओ.सकारात्मक देखिनु हुन्थ्यो । भोलिपल्ट हामी प्रशासन कार्यालय पुग्यौं तर तैनाथ गरिएका प्रहरीहरूले भित्र प्रवेश गर्न नदिनु भन्ने आदेश छ भन्दै पन्छाउने प्रयास भएपनि दवावका कारण सि.डि.ओ.ले २ जनालाई मात्र बोलाउने कार्य भएकोमा हामीले जिद्धिगरे पछि ४ जना भित्र गर्यौं । हामीलाई बस पनि भन्नु भएन । के गर्न आउनु भएको भनेर उल्टै सोध्नु भयो । हामी त छक्कै पर्‍यो । हिजो बोलाउनु भएको हैन भन्दा मेरो अरू काम छैन भन्दै भर्किनुका साथै तपाईंहरू माथि गणेश चौथिका दिन हवन कृण्डमा हवन भइरहेको अवस्था एक लोटा पानि दही खन्याएको आरोपमा उजुर परेको छ । यस विषयमा अर्को दिन सार्वजनिक सुनुवाई हुने छ भनी बिना निष्कर्ष फिर्ता पठाइयो । भदौ १३ गते गिता नेपाली, योशोदा परिवार, बिमला गोतामे, रोशनी वि.क., म तमन्ना नेपाली, विष्णु नेपाली, शसि सोप, रेखा बागचन्द लगायतका महिलाहरू प्रशासन कार्यालयमा पुग्दा सो समयमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयको परिसरमा एमालेका पूर्व सांसद मोहन बम लगायतका गैर दलितहरूको ठूलो भिड थियो । सि.डि.ओ.ले ऋगावेदमा यस्तो व्यवस्था छ मनुष्मृतीमा यस्तो परिभाषा छ त्यसकारण दलितहरूले यस्तो नियती भोग्नु परेको हो । जेठ २१ को घोषणामात्र हो कानून हैन भनी गैर जिम्मेवार अभिव्यक्ति सहित छलफल शुरू गर्नु भयो । छलफलमाका क्रममा सि.डि.ओ. कै अगाडी डुमसुम भन्दै तथानाम गाली गर्दा पनि सि.डि.ओ. मुक दर्शक मात्र बने । योगेश मल्लले वीचमा शैलेश्वरी विकास समितिलाई ईगित गर्दै तपाईंहरू समाजका HIV virus हो भने पछि गैर दलितले दलितहरूलाई हातपात समेत गर्न थाले । प्रहरीहरूले दलितहरूलाई मात्रै समातै बाहिर निकाल्दै गरेका थिए । उक्त दिन पनि कुनै निकास बिना बाहिरिनु परेका कारण बाध्य भई पीडितका तर्फबाट १६ गते म, रोमी र रेखाले जिल्ला प्रहरी कार्यालयमा जाहेरी दर्ता गरायौं । हामीलाई बजारमा हिँड्दा नानाथरीका गाली गर्न थाले । १६ गते पछि हामी बजारमा राम्रोसँग निस्केका पनि छैनौं । हाम्रा श्रीमानलाई कुट्नुपर्छ, फेडो र ईडिसि जलाउनु पर्छ भन्दै धम्क्याउने गर्थे । भदौ २१ गते प्रतिकार च्याली पनि निकाले । उक्त च्यालीमा महिला विकासको माईक प्रयोग गरेका थिए ।

रेखा बागचन्द

सिलगढीन.पा.न.पा. ४

यस घटनालाई राजनीतिक पार्टीहरूले यो राजनीतिक नभई सामाजिक समस्या भएका कारण ठूलो विवादको विषय नबनाऔं भनेका थिए । माओवादीले तपाईंहरू हाम्रो पार्टीमा आउनुहोस् भोलि नै सबै समस्या समाधान गर्छौं भन्छन् । अब यो आन्दोलन उठ्यो उठ्यो कुनै पनि हालतमा तुहिनेवाला छैन । हामी श्रोत साधन जुटाई काठमाडौं गई सिंहदरबार घेराऊ गर्ने प्रयासमा छौं । यो समस्या समाधान नहुन्जेल डण्डा खान त के मर्न पनि तयार छौं । यो समस्या समाधानका लागि सबै दलित संघसंस्थाहरूका ढोका निश्चित समयसम्म बन्द गरी शसक्त आन्दोलनमा लागौं । तब हेरौं यसले संविधानसभालाई असर गर्दो रहेछ कि रहेनछ ।

रोमी गहतराज

दि.सि.न.पा. ४

पुजारीले हामी पूजा गर्न जाँदा जातीय विभेद गरी हामी माथि दुर्व्यवहार गरे । अन्याय भएको कुरा प्रशासनमा राख्दा त्यहाँ पनि जातीयताकै कारण संवेदनशिलता देखाएका छैनन् । राजनीतिक पार्टीहरू पनि सामाजिक समस्या भएकोले बढी नचर्काऔं भन्छन् । हामी दलित संघसंस्थाहरू यो अन्यायका विरुद्ध लाग्न संगठित भएका छौं । अब हामी सबैसँग सहयोग माग्दै यो समस्या समाधान नहुन्जेल छोड्नेछौं ।

शैलेश्वरी विकास समितिको मनाइ

राम जि श्रेष्ठ

सदस्य, शैलेश्वरी विकास समिति, डोटी

बारबरेला र पूजारीले मन्दिर भित्र पस्न दिन्छन् भने समिति केही भन्दैन । सनातन धर्मको परिपाटीलाई हामीले बोल्न पाउनु पर्दछ । पहिले त म छिटो पनि हात्थै तर अहिले हात्दिन । २०५९ साल देखी मन्दिरको भित्री भागमा कोही पनि जाँदैन । मन्दिर सधैं खोलने पनि होइन । वर्षमा ३ पटकमात्र पूजा गर्ने गरिन्छ, (क) जेठ पूर्णिमा (ख) कार्तिक पूर्णिमा (ग) माघ पूर्णिमा । मन्दिर भित्र धेरै सम्पत्ति छन् त्यसको संरक्षण गर्नु पर्‍यो । फटिक त चोरी भइसक्यो । हामीले कोरो पूजा (बाहिरबाटै) त सबैलाई गर्न दिएकै छ । एकादशीका दिन दलितहरूले बोका काटी सहभोज गरे । दलितहरूमा पनि आफू आफू बीच भेदभाव छ । पहिले आफू मिलेर आउनु पर्‍यो । सि.डि.ओ.ले केही भन्नु भएको छैन । अब हामी सि.डि.ओ लाई तालाचाबी दिन्छौं । किन लड्न पर्‍यो । बाह्रबरेलाले लाठी ल्याएर लड्छन् त लड्छन् । यो सबै डलरले बिगारेको हो । बादविवाद नगरे पैसा आउँदैन । वर्षका १ दिन गर्छन, बजेट चिलिम पार्नलाई हो यिनीहरूले हाम्रो टाउमोमा टेक्न खोजेका हुन् । मानवअधिकारवादीले जे गरे पनि हच्कैदैनौं । जुलुसमा नारा त धार्मिक परम्पराको जर्गेना गरौं र सनातन धर्मको संरक्षण गरौं भन्ने थियो ।

नन्दराम मलासी

उपाध्यक्ष, शैलेश्वरी विकास समिति, डोटी

सि.न.पा. ३ थाप्ला

शैलेश्वरीको चाबी सि.डि.ओ.लाई बुझाइदिनु पर्छ । भगडा गर्नु भन्दा सि.डि.ओ.लाई बुझाए सरकारले जे गर्छ, गर्छ । अध्यक्ष राजिनामा दिन्छु भनेर धनगढी गएकाछन् । अर्का उपाध्यक्ष भन बहादुर मल्लले राजिनामा दिई सके । हामी शिवालय गएकै छैनौं । हामीलाई त्यसै मुखेका छन् । पत्रकार, मानवअधिकारवादी सबै डलरमा बिकेका छन् ।

नेत्र श्रेष्ठ

सदस्य, शैलेश्वरी विकास समिति, डोटी

यो सब डलरले हो । आठ पास गरेकाले १४ हजार खान्छन् । यहाँ क्रिस्चियन धर्म मान्नेहरू पनि छन् । अर्काको धर्ममा अतिक्रमण गर्नु भएन नि । पत्रकार त व्यापार बढाउन जे पनि लेख्छन् । एक पक्षीय भएर यिनिहरूले डलर खाएका छन् ।

अन्यको मनाइ

यज्ञमान श्रेष्ठ

दि.सि.न.पा. १

म पनि समितिको सदस्य बराबरको मान्छे हुँ । हामीले दलितलाई घर भाडा दिएकै छौं । संगै चिया खाएकै छौं । देश परिस्थिति अनुसार हामी पनि चल्नु पर्दछ । हामी पनि परिमार्जन गरेर जानु पर्छ । जबरजस्ती हुँदैन । जादूको छडिबाट हुँदैन नी । NGO बाट पैसा लिएर यो सब गरेका हुन् । पत्रकार मानवअधिकारकर्मीले पनि डलर खाएका छन् । हामी र दलित नजिक भएका बेला सम्बन्ध फटाएर मागी भाँडो गराएका छन् । हामीलाई फेडो, इडिसिको बोर्ड फोछ्न भन्ने गरेका छन् । त्यो फोडे त फेरी डलर आईहाल्छ नि । तीनिहरू त फोडोस् भन्ने चाहन्छन् । यो शैलेश्वरी मन्दिर १२ बलेना (गाऊँ)को हो ।

डम्बर सिंह भण्डारी

दि.सि.न.पा. ६, लेखठाटा, वर्ष ८३

सूर्य उनै छन् चन्द्र उनै छन् । बाटो उहि हिँडु, काम मात्र फरक गरूँ । यिनि डुम भित्र पस्न्या । म बार बरेलाको तालुकी हुँ । जसले अन्याय गरे गोर्खे लोरी हान्या । भन तिमि वकिल । १९०९ मा त्यो राणालाई मन्त्री बनउने भूमी हो यो । यो भूमी कै को हो ? यो भूमी भगवती माता शैलेश्वरीको हो । यी डुम भित्र पस्न्या काटाकाट हुन्छ, बरू ज्यान जाला । यी दानवहरू देबि लुट्न्या आया हुन् । यही टोलीमा पनि डुम आयाका छन् । १२ बलेनामा भित्र डुम जाति पनि छन् । त्यसमा बाहुन, कोइराला, राउत, भँडारी, वोहोरा, धामी, पार्की, ढोली, कोली, लुहार छन् ।

प्रशासनको भनाइ

बलदेवप्रसाद भट्ट

प्रमुख जिल्ला अधिकारी, डोटी

आफूले पूजाका लागि ल्याएको सामाग्री पूजारीले मूर्तीको टाउकोमा नहानी खुट्टामा हालेको आरोप लगाई भदौ १० गते बेलुकी दलित महिलाहरू म कहाँ आएका थिए । म सम्बन्धित पक्षलाई कुरा गर्छु भनी पठाएँ । राजनीतिक दल, मन्दिर व्यवस्थापन समिति सबैलाई छलफल गरायौं । पूजा गर्ने नपाएको हैन सम्मानजनक नभएको मात्र हो । यहाँको संस्कार अत्यन्तै पुरातनवादी संस्कार छ । त्यसैले यहाँ यो समस्या दोहोरिइरहको हो । पूजाआजाको समयमा मात्र विवाद हुने गरेको छ । मैले छलफलमा दुवै तिरकाहरूको Brain wash गर्नु पर्छ भनेर जातीय विभेद हिन्दू धर्मशास्त्र आदिको कुरा गरेर शुरू गरेको हो । वेदपूराणमा पनि दलित गैर दलित भनी कतै उल्लेख भएको छैन । त्यसैले यो विभेद हुनुहुँदैन भनी दर्शाउन खोजेको थिएँ । बुझ्नेले सकारात्मक बुझ्ने न होला । त्यही धर्मलाई अगाडी राखेर विवाद समाधान गर्न खोजेको हो । वेदमा अस्पृष्य र स्पर्श्य (छुत् र अछुत्) को उल्लेख भएको भए पनि अछुत् भनेको ब्रम्ह हत्या, गौ हत्या गर्ने र चाँडालहरू हुन् । दलित त पछि जयस्थिति मल्लको राज्य पछि मात्र शुरू भएको हो । उक्त छलफलमा एकजना केटाले यी भनेका समाजका HIV virus हुन् र समुल नष्ट गर्नु पर्छ भनेर पूजारी र गैर दलितलाई ईगित गरेर भन्दा झडपको स्थिति आयो । डुम भनेको कुरा मैले सुनेन् । म त शान्त शान्त भनेर रोक्न लागि रहेको थिएँ, कसैको कुरा सुनिएन । पहिले समन्वय सहमतीबाट जानु पर्‍यो । कानूनी कुरा अन्तिम अस्त्र हो । २१ गते याली गर्नेले मसँग सोधेर गरेको होइन । अहिलेको परिस्थितिमा हस्तक्षेप गर्दा संकट आउन सक्छ । त्यसैले ज्ञापन पत्र लिएर पठाउँदा राम्रो हुने भएकोले तितरबितर गरिन । ज्ञापनपत्र सकारात्मक नै छ । सामाजिक विचलन आउने गरी भन्दा एकै समाजमा बस्नु पर्दछ । त्यसैले समन्वय र सहमतीले नै ठिक हुन्छ । Compromise point मा आउनको लागि give and take हुनुपर्दछ । मैले दलितको मन्दिर बनाएर पूजा गरौंला भनेर सरल हिसाबले नै भनेको हो । महिला विकास कार्यालयकी कर्मचारी यालीमा गएको भन्ने जानकारी पाए पछि महिला विकास अधिकृतलाई बुझ्दा विदा लिएर कता गएको हो थाहा भएन भन्ने जानकारी पाएँ । सो को कारवाही सम्बन्धित कार्यालय प्रमुखले गर्ने हो । म मन्दिर कै पछि लागेर कति हुन्छ ? म अहिले दिपायलको मठको निर्माण कार्य भई रहेकाले त्यसैमा लागि रहेको छु । कसैले कानूनी कारवाहीको माग राखेका छन् तर अग्रगामी विकास हो कि होइन बुझ्न जरूरी छ । कानूनको प्रकृया के हो भनीदिनुहोस् न ? संस्कार एकैपटक मर्दैन । कायापलट हुँदैन तर विस्तारै समान पहुँच हुनुपर्छ भाईचाराको कुरामा ध्यान दिनु पर्दछ । शैलेश्वरी विकास समितिको अभिलेखको बारेमा आजसम्म कसैको जनगुनासो आएको छैन । सो को सम्पूर्ण खोजिनिति गरी रेकर्ड राख्ने काम समितिको हो । म फुर्सद नै पाउँदिन ।

राजनैतिकदलहरूको भनाइ

हर्क बहादुर सिंह

सचिव, नेकपा (एमाले)

बारबरेलाको नाममा आफ्नो वर्चस्व र कब्जा राख्ने शैलेश्वरी विकास समितिले दलित समुदाय माथि अन्याय पूर्ण व्यवहार गर्दै आइरहेको छ । तिजको घटनापछि सि.डि.ओ. कार्यालयमा भदौ १३ गते बोलाइएको बैठकमा मेरो व्यस्तथाका कारण उपस्थित हुन सकेन । तर पूर्व सांसद मोहन बमलाई पठाएको थिए । सि.डि.ओ. कार्यालयमा शक्ति प्रदर्शन गरी गैर दलितहरूले तनाव सृजना गरे । कार्यालय भित्रै गैरदलितहरूले दलितहरूलाई डुम, साले भनेर गाली बेइज्जती गरे । तर त्यस समयमा सि.डी.ओ. मुकदर्शक भएर हेरी रहे । यसरी गाली बेइज्जती गर्दा सि.डि.ओ बाट कुनै प्रकारको पहल हुन सकेन । त्यस पछाडि दलित समुदायका व्यक्तिहरूले भदौ १६ गते पीडितका तर्फबाट उजुर गरेपछि उजुरका आधारबाट कानूनी प्रक्रियाबाट अगाडि बढाउनु पर्छ भनेर सि.डि.ओ. लाई जुलुसको अधिल्लो दिन भनेका हौं । गैरदलितहरूले दलितका विरुद्धमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयबाट रोकथाम गरिनु पर्छ भन्दा सि.डि.ओ.ले पहल नगरेको महसुस हुन्छ । जुलुसमा कोही सहभागी भए पार्टी कारवाहीमा पर्छ भनेर कार्यकर्तालाई सांगठनिकरूपमा नै घोषणा गरेका थियौं । यो घटना पछि शैलेश्वरी विकास समितिका पदाधिकारीहरूको राजिनामाको क्रम जारी रहेको छ । बारबरेलाको नाममा हैकम जमाउने धेरै व्यक्ति कमजोर भइसकेका छन् । यो घटना कुनै पनि भागबाट हेर्दा अन्याय पुर्ण छ । मन्दिर प्रवेशको घटनाले डोटी जिल्लाको बदनाम भएको छ । त्यसैले मन्दिर व्यवस्थापनको संरचना बदल्नु पर्छ । यदी सहमतिको आधारमा समस्या समाधान नभएको खण्डमा सि.डि.ओ.लाई कानूनीरूपमा कारवाही गर्न सुझाव दिएका छौं । सि.डि.ओ.बाट कारवाही अगाडी नबढेको खण्डमा सि.डि.ओ लाई समेत कारवाहीकालागि सिफारिस गर्न तयार छौं । त्यसका लागि काम गर्न संघ सस्थाको पनि सहयोग चाहिन्छ र हामी छुवाछुतको सवालमा पुर्ण सहयोग गर्न प्रतिबद्ध छौं ।

प्रदिप देउवा

कार्यवाहक सभापति, नेका(प्रजातान्त्रिक)

यस सवालमा हामी स्पष्ट छौं तर अहिलेको अवस्थामा हामी दलितहरूको हात समातेर मन्दिर प्रवेश गराउन सक्दैनौं। संविधानसभाको चुनावको कुरा भैरहेको अवस्थामा छुवाछुतको सवाललाई ओभरलेमा राख्नु पर्छ। किनकी अहिलेको मुख्य समस्या भनेको शान्ति हो। छुवाछुतको मुद्दालाई राजनीतिककरण गरिएको छ। मन्दिर प्रवेशको सवाललाई राजनीतिक मुद्दा बनाउनु हुँदैन। प्रतिगमनकारीहरूको यसमा हात रहेको छ। हामीले यस विषयमा सयुक्तरूपमा सबै पार्टीहरूको बैठक बसी छलफल गरेका छौं। छलफलको क्रममा हामीले शैलेश्वरीका विषयमा दिर्घकालीन विकास खोजौं भनेका छौं। दलित साथिहरू पनि अरूको अधिकार खोस्ने कुरामा हुनु हुन्ना भदौ २१ गते को जुलुस धार्मिक शान्ति च्यालीका नाममा १९ दिनको आन्दोलनमा कहिल्यै नदेखिएका प्रतिगामीहरूका देखिएका छन्। सि.डि.ओ.ले भदौ १६ गतेको छलफलमा धार्मिकरूपले बोल्ल नहुने कुरा बोलेका छन्। हामीले edc र fedo को साइनवोर्ड फाल्ने र निश्चित दलित साथीलाई कुटपिट गर्ने जानकारी पाए पछि dsp लाई केही पनि तोडफोड भएमा तपाईं जिम्मेवार हुनु पर्छ भनेर दवाव दियो। एक दुई महिनामा सहमतिबाटै पुजा आजा गर्ने वातावरण बनाएर दिर्घकालीन विकास निकाल्न सक्ने कुरामा हामी विश्वस्त छौं। हामीले यो सामाजिक सवाल भएकाले राजनीतिक हस्तक्षेप नहोस भनेर मात्र हात नहालेका हौं। सहमतिबाटै समाधान गर्न प्रतिवद्ध छौं।

रामप्रसाद उपाध्याय

सचिव, नेपाली कांग्रेस

प्रतिनिधिसभाको घोषणाबाट छुवाछुत मुक्त देश घोषणा गरिएको अवस्थामा यसलाई कानून सरह मान्यता गरेर अघि बढ्नु पर्छ। तीजको दिन दलित महिला प्रति भएको दुर्व्यवहार र भदौ २१ गते निस्किएको जुलुसमा हाम्रो दलका कार्यकर्ता पनि सहभागि भएको जानकारी पाएपछि मैले वहाँरूलाई मौखिकरूपमा स्पष्टिकरण मागिसकेको छु। वहाँहरू नेपाली कांग्रेसको कार्यकर्ताको हैसियतले च्यालीमा सहभागि भएको होइन। यदी च्यालीमा सहभागि भएको प्रमाणित भएमा म मेरो अधिकार क्षेत्रबाट कारवाही गर्छु।

तारानाथ जोशी

क्षेत्र न. १ क्षेत्रीय सभापति, नेपाली कांग्रेस

म शिवालय मन्दिरको पुजारीको दाजु हुँ। मैले १२ वर्षमा हुने कोटी होमको समयमा ब्रह्मको पद पाएर ब्रह्म भएको थिए। तीजका दिन म मन्दिर गएको थिइन। घटनाका बारेमा मलाई थाहा छैन। तर सनातन धर्मको संरक्षण र सम्बर्द्धनका लागि नागरिक समाजको आयोजनामा ०६३ भदौ २१ गते शान्ति च्याली निकालिएको हो। उक्त च्यालीमा सनातन धर्मको संरक्षण गरौं, शैलेश्वरीकी जय, पत्रकारले सत्य घटना लेख, मानवअधिकारवादी होसीयार जस्ता नाराहरू लागाइएको थियो तर दलितले मन्दिर प्रवेश गर्नु हुँदैन, छुवाछुत गर्नु पर्छ भनेर नारा लगाइएको जुन प्रचार पत्रपत्रिकाबाट लेखिएको छ त्यो सबै भ्रुटो कुरा हो। धनगढी पोष्टले दलितका विरुद्धमा च्याली निकालेको समाचार गलत भएको भनेर खण्डन पनि गरिसकेको छ। म व्यक्तिगतरूपमा च्यालीमा सहभागि भएको थिए तर राजनैतिक कार्यकर्ताको रूपमा हैन। शिवालय मन्दिर व्यक्तिगत मन्दिर हो। यसमा कसैले पनि प्रवेश गर्न पाउदैन। दलितहरूको यसमा कुनै अधिकार छैन। यो मन्दिर सनक बहादुर थापाले आफ्नो व्यक्तिगत पैसा र व्यक्तिगत जग्गामा लगाएको व्यक्तिगत मन्दिर हो। यस मन्दिरको संरक्षण हाल पुर्ण श्रेष्ठले गर्दै आएका छन्। उनी उक्त मन्दिरका कोषाध्यक्ष पनि हुन्। यीनिहरूकै निर्देशन अनुसार पुजा आजा गरिने गरिन्छ।

धन बहादुर विश्वकर्मा

सदस्य, जिल्ला जनसरकार

ने.क.पा.माओवादी

सार्वजनिक स्थलमा सबैले प्रवेश पाउनु पर्दछ। शैलेश्वरीको सवालमा दलितहरू डराएका छन्। वलिदानी दिन तयार हुनुपर्छ। शैलेश्वरी प्रवेश गर्नु ठूलो कुरो होइन मुक्तिको प्रश्न छ यहाँ। शैलेश्वरी त आजै ताला फोडेर पस्न सकिन्छ।

निष्कर्ष तथा सुझाव

घटनाको स्थलगत अध्ययन अनुसार दिपायल सिलगढी न.पा. वडा नं. ४ का स्थानीय दलित महिलाहरू मिति २०६३ भदौ १० गते तीजका दिन बेलुका ४ बजे पूजा गर्न जाँदा पुजारीले धर्मको पालना गर्न नसक्ने दमिनिहरू भन्दै गालीबेइज्जती गर्दै पूजाका समग्री फाली दिएको प्रत्यक्षदर्शी र पीडितहरूले बताए ।

घटनामा दलित समुदाय माथि अन्याय भएको जानकारी गराउँदै दोषी माथि कारवाही गरी पाऔं भनी प्रमुख जिल्ला अधिकारी कहाँ जाँदा अर्को दिन सबै पक्षलाई बोलाई छलफल गरौंला भनी फर्काइयो । ११ गते प्र.जि.अ. लगायत अन्य उपस्थित भै छलफल गर्दा निर्णय बिना टुङ्ग्याइएको पाइयो । १३ गते प्रशासन कै पहलमा सर्वपक्षिय बैठक बोलाइएको भएता पनि विवादको टुँगो नलागेको छलफलमा सहभागी, पीडितसमेतको भनाइबाट देखिन्छ ।

भदौ १६ गते जिल्ला प्रहरी कार्यालय डोटीमा उक्त छुवाछुतको भेदभाव गर्नेहरू माथि कारवाहीको लागि पीडित पक्षबाट जाहेरी दर्ता गर्न लिएको भएतापनि मुद्दा दर्ताको प्रक्रियालाई अगाडि नबढाइएको पाइयो ।

उक्त विषयमा राजनितिक पार्टीहरूमा छलफल भएको भएतापनि यो समस्या स्थानीय समस्या मात्रै हो राजनीतिक समस्या होईन भनी पन्छिन खोजेको पाइयो ।

भदौ २१ गते शैलेश्वरी विकास समितिको पहलमा दलित समुदाय, संघसंस्था, मानवअधिकारकर्मी, पत्रकार लगायतका विरूद्ध प्रतिकार जुलुस प्रदर्शन गरी उक्त दिन सम्पूर्ण बजार बन्द गराएका पाइयो । साथै उक्त प्रतिकार जुलुसमा राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरूकोसमेत संलग्नता रहेको पाइयो ।

यस घटनाले मानवीय सम्मानको ठाडो उल्लंघन भएकोछ । उक्त घटनाले मानवअधिकार तथा राष्ट्रिय कानूनको पुर्णरूपमा उल्लंघन गरेकोछ । घटनामा नेपाल अधिराज्यको संविधान २०४७, सबै प्रकारका जातीय विभेद उन्मुलन गर्ने सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धि १९६५, २०६३ जेठ २१ गतेको प्रतिनिधिसभाको घोषणा र मुलुकी ऐन अदलको महलको समेत उल्लंघन गरेकोछ । घटनाका दोषीहरूलाई पक्राउ गरी कारवाहि गर्नुको साटो राज्य मौन भएर बसेको पाइएकोले राज्य आफै मानवअधिकार उल्लंघनमा सामेल भएकोछ । घटनाको तत्काल छानवीन गरी दोषीहरूलाई कारवाही गरिनु पर्दछ ।

मन्दिरमा पुजा गर्दा गरिएको जातीय विभेद र त्यसका विरूद्ध आवाज उठाउँदा सरकारी तथा सार्वजनिक पद धारण गरेका सरकारी कर्मचारी तथा शिक्षकहरू समेत सामेल भई जातीय विभेद गर्न पाउनु पर्ने माग सहित निकालिएको जुलुसमा संलग्न सबै दोषीहरूलाई यथाशिघ्र कारवाही गरिनु पर्दछ ।

उक्त जुलुसमा राजनीतिक दलका कार्यकर्ताहरूको पनि संलग्नता रहेको पाइएकोले सम्बन्धित राजनीतिक दलले छानविन गरी कारवाही गर्नु पर्दछ । साथै राजनीतिक दलहरूद्वारा जातीय विभेद अन्त्यका लागि दबाव र चेतनामुलक कार्यहरू सञ्चालन गरिनु पर्दछ ।